EUROPOS PARLAMENTAS

2004 *2009*

Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetas

21.6.2007

DARBO DOKUMENTAS

dėl teisės taisyklių, taikytinų bylose, susijusiose su santuoka

Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetas

Pranešėja: Evelyne Gebhardt

I. Chronologinė faktų seka ir pasiūlymo kontekstas

Šio pasiūlymo dėl reglamento tikslas – sukurti aiškią ir išsamią teisinę aplinką, apimančią *ir* jurisdikcijos bei teismų sprendimų, susijusių su santuoka, pripažinimo ir vykdymo taisykles, *ir* taikytinai teisei taikomas taisykles, suteikiant šalims tam tikro laipsnio savarankiškumą. Juo atsakoma į Europos Vadovų Tarybos 2004 m. lapkričio mėn. išreikštą raginimą Komisijai 2005 m. pateikti Žaliąją knygą dėl įstatymų kolizijai taikomų taisyklių santuokos nutraukimo bylose. Jis yra plataus masto konsultacijų rezultatas.

Šis pasiūlymas yra naujovė, kadangi pirmosiomis Bendrijos priemonėmis, priimtos šeimos teisės srityje – Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000[1] ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003[2], kuriuo nuo 2005 m. kovo 1 d. panaikintas ir pakeistas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2001 – buvo nustatytos jurisdikcijos bei teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, priimtų nagrinėjant santuokos bylas, pripažinimo ir vykdymo taisyklės, tačiau nenagrinėtos su taikytina teise susijusios taisyklės.

Todėl iki šios dienos „tarptautinei“ porai, norinčiai išsiskirti, taikomas Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 (vadinamas Briuselio IIa reglamentu), pagal kurį sutuoktiniams leidžiama pasirinkti vieną iš kelių alternatyvių jurisdikcijos pagrindų. Kai ištuokos byla patenka į kurios nors valstybės narės teismą, taikytina teisė nustatoma pagal tos valstybės nacionalines įstatymų kolizijai taikomas taisykles. Tačiau nacionalinės įstatymų kolizijai taikomos taisyklės labai skirtingos.

Įstatymų kolizijai taikomų skirtingų nacionalinių įstatymų ir šiuo metu Bendrijoje galiojančių jurisdikcijos priskyrimo nuostatų derinys „tarptautinių“ skyrybų atveju gali sukelti tam tikrų problemų. Be teisinio netikrumo, kylančio dėl to, kad sutuoktiniams sunku nustatyti, kurios valstybės teisė bus taikoma jų santuokos bylai[3], pažymėsime, kad, Komisijos nuomone, kyla realus „skubėjimo į teismą“ pavojus. Tuo posakiu norima apibūdinti padėtį, kurioje geriau informuotas sutuoktinis bandys pirmas kreiptis į tos šalies, kurios įstatymai geriau atitinka jo interesus, teismą. Be to, trečiojoje šalyje gyvenantiems Bendrijos piliečiams gali būti sudėtinga rasti teismą, kompetentingą nagrinėti skyrybų bylą ir pasiekti, kad jų kilmės valstybė pripažintų trečiojoje valstybėje priimtą sprendimą dėl ištuokos.

Komisijos pasiūlymu siekiama sumažinti riziką ir užpildyti šias spragas, suteikiant šalims galimybę bendru sutarimu pasirinkti kompetentingą teismą ir taikytiną teisę. Tokiu būdu ji atsako į akivaizdų faktą, kad piliečių judumo Europos Sąjungoje aktyvėjimas sukėlė „tarptautinių“, t. y. kai sutuoktiniai turi skirtingas pilietybes arba gyvena valstybėje narėje, kurios pilietybės neturi, santuokų, o drauge ir skyrybų skaičiaus augimą[4].

---

[1] 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo, Oficialusis leidinys L 160, 2000 6 30, p. 19.

[2] 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, Oficialusis leidinys L 338, 2003 12 23, p. 1.

[3] Šiuo klausimu žr. 2006 7 17 dokumentą SEC (2006) 949, p. 5.

[4] Kaip pavyzdį paminėsime, kad šiuo metu daugiausia tarptautinių ištuokų įregistruojama Estijoje (78 proc.), Liuksemburge, Nyderlanduose ir Švedijoje jos sudaro apie 50 proc., o Belgijoje, VFR, Suomijoje ir Portugalijoje – apie 25 proc. visų skyrybų. SEC(2006) 949, 2006 7 17, p. 8.

II. Pasiūlymo nuostatų analizė

3a straipsnis. Galimybė šalims pasirinkti teismą bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu ir gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymu

Šiuo straipsniu sutuoktiniams suteikiama galimybė bendru sutarimu nustatyti teismą, kompetentingą nagrinėti jų santuokos nutraukimo bylą. Jis neabejotinai naudingas tuo, kad didina šalių savarankiškumą ir bei leidžia laisva valia pagal tam tikrus siejamuosius veiksnius pasirinkti teismą, su kuriuo juos sieja daugiausia ryšių.

Pranešėjos nuomone, šio straipsnio nuostatos nusipelno daug komentarų.

Visų pirma reikia prižiūrėti, kad siejamasis veiksnys būtų pakankamai stiprus ir tiksliai suformuluotas, tačiau ne beprasmiškai ribojamojo pobūdžio.

Šiuo požiūriu gali kilti klausimas, ar nederėtų įterpti b punkte minimos sąvokos „bendra nuolatinė gyvenamoji vieta“ apibrėžimo, kuris šioje priemonėje nepateikiamas. Tokiu atveju reikėtų iškelti klausimą, į kokius elementus tokiame apibrėžime turi būti atsižvelgta. Pranešėjos nuomone, siekiant aprėpti šalių ketinimus suteikti arba nesuteikti savo gyvenamajai vietai nuolatinės ar bent jau ilgalaikės gyvenamosios vietos statusą, jais galėtų tapti ne tik objektyvūs faktai.

O dėl b punkte minimo laiko kriterijaus, jis atrodo nustatytas nepakankamai pagrįstai, juo labiau kad kituose straipsniuose nurodyti kitokie trukmės kriterijai[1]. Žinant, kad b punkte pateikiama „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoka jau yra ribojamojo pobūdžio, nes ji papildyta terminu „paskiausia“, gali kilti klausimas, ar šis papildomas laiko kriterijus reikalingas. Jeigu taip, reikėtų pažiūrėti, ar pateisinama pasiūlyme nustatyta trejų metų gyvenimo toje vietoje trukmė.

Be to, reikia prižiūrėti, kad šalių pasirinkimas būtų protingas, t. y. kad abu sutuoktiniai būtų deramai informuoti apie konkrečius savo pasirinkimo padarinius. Šiuo požiūriu svarbu iškelti klausimą, kaip geriausia užtikrinti, kad jurisdikcijos priskyrimo susitarimą pasirašantiems asmenims, prieš pasirašant šį aktą, bus suteikiama išsami ir patikima informacija[2]. Taip pat svarbu, kad galimybė gauti informaciją privalo būti užtikrinta neatsižvelgiant į kiekvieno iš sutuoktinių finansinę padėtį, pvz., teikiant konsultavimo paslaugas ir padedant padengti bylos nagrinėjimo išlaidas, kas jau padaryta kai kuriose valstybėse narėse. Beje, tai galioja ypač 20a straipsniui, reglamentuojančiam galimybę šalims pasirinkti taikytiną teisę.

20a straipsnis. Galimybė šalims pasirinkti taikytiną teisę

Gali kilti klausimas, ar tarp šio straipsnio ir 3a straipsnio (žr. pirmiau) nėra paralelių. Iš tiesų 3a straipsnyje buvo nustatytas kriterijus „ne trumpiau kaip trejus metus yra sutuoktinių

[1] Konkrečiai žr. 20a straipsnio b punktą.
[2] Tinkama išeitis būtų notaro įsikišimas, jeigu ši profesija egzistuotų visose šalyse, o taip nėra.

paskiausia bendra nuolatinė gyvenamoji vieta“, 20a straipsnyje kalbama apie „valstybės, kurioje sutuoktiniai gyveno ne mažiau kaip penkerius metus, teisę“. Gyvenamojo laikotarpio pratęsimu tarsi reiškiamas noras, kad ryšys su buvusiąja gyvenamosios vietos valstybe būtų stipresnis renkantis taikytiną teisę, kurios vaidmuo yra svarbesnis, o ne renkantis kompetentingą teismą. Tačiau išnykus gyvenamosios vietos apribojimui, reiškiamam terminu „paskiausia“, einama priešinga kryptimi: visas Komisijos ketinimas lieka neaiškus.
Tada kyla klausimas, analogiškas jau minėtajam kalbant apie 3a straipsnį: ar šiuo atveju reikia įtraukti sąvoką „paskiausia“ bendra nuolatinė gyvenamoji vieta ir ar adekvatus pasiūlyme nustatytas trukmės kriterijus?

Svarstant taikytinos teisės nustatymo kriterijų gamą, stebina tai, kad šiame sąraše nefigūruoja valstybės, kurioje buvo sudaryta vedybų sutartis, teisė. Nors ne visų valstybių narių teisėje yra panašių santuokos sutarties sudarymo nuostatų, būtų galima palikti valstybių narių, kuriose tokia sutartis buvo sudaryta, piliečiams galimybę skyrybų atveju remtis šios valstybės įstatymais: taip būtų pasiektas didesnis nuoseklumas ir apibrėžtumas.

Dar pažymėsime, kad svarbu siekti tiksliai ir išsamiai informuoti abu sutuoktinius apie taikytinos teisės pasirinkimo skyrybų atveju padarinius, kadangi valstybių narių įstatymai gerokai skiriasi daugeliu požiūrių, kaip antai skyrybų priežastimis ir formomis, jų sąlygomis, reikalaujama separacijos trukme ir kitais lemiamais bylos nagrinėjimo aspektais. Be to, teisė nėra nekintamas dalykas, tad gali būti, kad tada, kai tam tikru metu pasirašytas taikytiną teisę nustatantis susitarimas turi įsigalioti, jis jau nebeatitinka teisėtų šalių lūkesčių, nes per tą laiką pasikeitė atitinkamos valstybės įstatymai. Todėl bet kokiu atveju reikėtų numatyti priemonę užtikrinti, kad šalys bus informuojamos apie bet kokius savo pasirinktos teisės pasikeitimus, paliekant joms galimybę prireikus atsisakyti savo pasirinkimo. Galų gale pažymėsime, kad kai kuriose valstybėse narėse, pvz., Belgijoje, Vokietijoje[1] ar Prancūzijoje, ištuokos padariniai būtinai nagrinėjami ir reguliuojami tuo metu, kai vyksta skyrybos, taigi rinkdamiesi skyryboms taikytiną teisę, sutuoktiniai tam tikrais atvejais *de jure* ir *de facto* pasirinks tą teisę, kuri bus taikoma „papildomiems“, o iš tiesų pagrindiniams klausimams, pvz., skyrybų turtiniams padariniams (pensija, bendro turto dalybos, šeimos būsto priskyrimas, prievolė išlaikyti vaikus)[2]. Dėl to pranešėja nori atkreipti dėmesį į būtinybę išaiškinti šio reglamento ir šiuo metu svarstomo reglamento, reglamentuojančio išlaikymo prievoles[3], sąsajas.

20b straipsnis. Taikytina teisė nesant šalių susitarimo

Tai pagrindinis šio reglamento straipsnis, atspindintis svarbiausius Komisijos sprendimus, priimtus po konsultacijų vadovaujantis Žaliąja knyga. Akivaizdu, kad šiame pasiūlyme Komisija palaiko valstybes, kurios „tarptautinių“ skyrybų atveju taikytiną teisę nustato pagal kriterijus, turinčius užtikrinti, kad sutuoktiniams bus taikoma teisė, su kuria jie glaudžiausiai

[1] Vokietijoje šeimos bylų teisėjas prašymą dėl skyrybų ir per atitinkamą laikotarpį iškilusius papildomus klausimus nagrinėja kartu ir tuo pačiu metu priima principinį sprendimą visais šiais klausimais. Paprastai ištuoka gali būti skelbiama tik išsprendus papildomus klausimus (žr. Tarybos dokumentą 8839/00, p. 67).
[2] Protingas pasirinkimas labai svarbus ekonominiu požiūriu silpnesnei šaliai, ypač kai renkantis taikytiną teisę netenkama tokių pranašumų kaip Vokietijos teisėje numatyta galimybė pasidalyti abiejų sutuoktinių įgytas teises į pensiją.
[3] Pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (COM (2005) 649 galutinis, 2005 12 15).

susiję. Užimdama tokią poziciją, Komisija atsiribojo nuo sistemos, galiojančios kitos kategorijos valstybėse, sistemingai taikančiose teismo vietos teisę („*lex fori*“).

Visų pirma turime iškelti klausimą, ar toks pasirinkimas protingas, ar reikia jį kvestionuoti.

Iš tiesų šiame pasiūlyme teismo vietos, t. y. valstybės, į kurios teismą kreipiamasi, teisės taikymo galimybė minima tik paskiausiai, d punkte. Jeigu manytume, kad ši praktika, galbūt kelianti mažiau problemų teismams, į kuriuos kreipiamasi, – jie gali priimti sprendimus remdamiesi gerai žinomos teisės, o ne teisės, su kuria turi susipažinti, normomis[1] – turėtų būti taisyklė, o ne išimtis, reikėtų pakeisti šio pasiūlymo dėl reglamento nuostatas, d punkte minimą kriterijų paverčiant pagrindiniu kriterijumi. Nesant vadinamojo Briuselio IIa reglamento 3 straipsnyje išvardytų kompetentingo teismo skyrimo kriterijų hierarchijos, vis dėlto galėtų sustiprėti „skubėjimo į teismą“ tendencija, kuriai šiuo pasiūlymu Komisija siekia užkirsti kelią. Toks „skubėjimas į teismą“ iš tiesų nebūtų priimtinas. Kitas galimas sprendimas – persvarstyti kompetentingo teismo skyrimo kriterijus, išvardytus Reglamento Nr. 2201/2203 3 straipsnyje, nustatyti jų hierarchiją, o naujajame reglamente numatyti, kad bus taikoma valstybės, kurioje buvo pateiktas prašymas, teisė (dabartinis d punktas). Ši pasirinkimo galimybė pranašesnė paprastumu, nuoseklumu ir apibrėžtumu, bet neužtikrina, kad bus taikoma ta teisė, su kuria sutuoktiniai susiję glaudžiausiai, o jos trūkumas yra didelis nelankstumas.

Jeigu, priešingai, kaip ir Komisija, manysime, kad ištuokos byla turi būti taikoma valstybės, su kuria šalys glaudžiausiai susijusios, teisė, reikia iškelti klausimą, ar teisinga Komisijos pasirinkta šių kriterijų išdėstymo tvarka ir ar kriterijų sąrašas turi būti sutrumpintas, ar papildytas.

Šioje srityje yra keletas pasirinkimo galimybių: iš tiesų būtų galima įsivaizduoti, kad c punkte nurodytam bendros pilietybės kriterijui gali būti teikiama pirmenybė prieš kriterijus, susijusius su gyvenamąja vieta. Dėl to gali padaugėti atvejų, kai turėtų būti taikomi užsienio valstybės įstatymai. Taip pat būtų galima įsivaizduoti, kad a punkte minimas sutuoktinių bendros nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijus būtų papildytas trukmės nuoroda arba kad valstybėse, kuriose ši sistema žinoma, būtų leidžiama taikyti valstybės, kurioje buvo sudaryta vedybų sutartis, teisę.

Dar būtų galima leisti taikyti taisyklę, visų pirma pagrįstą teismo vietos teise, numatant griežtai apribotų išimčių, leidžiančių vienam iš sutuoktinių prašyti taikyti užsienio valstybės teisę, su kuria sutuoktiniai glaudžiai susiję. Tokia taisyklė būtų pranašesnė tuo, kad joje dera įvairios žinomos sistemos.

Esamu etapu priėmus pasiūlymą iš tiesų galėtų susidaryti padėtis, kurioje sutuoktiniams latviams, neseniai gyvenantiems Belgijoje, kur yra jų bendra nuolatinė gyvenamoji vieta, vienam iš jų kreipusis į Latvijos teismą dėl skyrybų[2], būtų taikoma Belgijos teisė, kuria Latvijos teismas būtų priverstas remtis pagal 20b straipsnį. Tokia situacija absurdiška – ji

[1] Šį aspektą, pranešėjos nuomone, remdamiesi savo patirtimi, turėtų išaiškinti teisės praktikai, šiuo atveju – teisėjai.

[2] Pagal 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo 3 straipsnio 1 dalies b punktą.

tegali sukelti apmąstymų.

20e straipsnis. Viešoji politika

Pranešėjos nuomone, Komisijos pasiūlyme suformuluotas viešosios politikos punktas pernelyg neapibrėžtas, dėl to galėtų būti plačiai interpretuojamas. Todėl dabartinė šios atmetamosios sąlygos formuluotė prašymo autoriui tampa netikrumo šaltiniu. Jis gali pagrįstai baimintis, kad tam tikrais atvejais teismo vietos teismai, vadovaudamiesi savo viešąja politika, atsisakytų taikyti šalies, iš kurios jis yra kilęs, teisę.

Galima kelti klausimą, kaip tokia sąlyga gali būti naudojamasi teisėtai tuokiant tos pačios lyties asmenis, kadangi žinoma, kad tokios santuokos galimos ne visose valstybėse narėse. Dėl to reikėtų prižiūrėti, kad vidaus rinkai griežtai taikomas abipusio pripažinimo principas šiame reglamente galėtų būti pripažįstamas vienodai, kadangi bet kokia valstybėje narėje sudaryta santuoka turi būti pripažįstama kitoje valstybėje narėje. Viešosios politikos sąvoką reikėtų apibrėžti aiškiau, atsižvelgiant į valstybių narių teisėje pateikiamas apibrėžtis – ir, be abejo, laikantis Europos Sąjungos teisę reglamentuojančių sutarčių – ir vengiant galimos diskriminacijos.

Be to, reikia kelti klausimą, ar viešosios politikos sąvoka gali apimti „skyrybų dėl sutuoktinio kaltės“ sąvoką, kuri nėra arba nebėra pripažįstama tam tikrose valstybėse narėse ir pagal kurią griežtai baudžiamas sutuoktinis, jam skiriant turtinių nuobaudų (pvz., alimentų praradimas arba „nekaltojo“ sutuoktinio santuokoje teikiamos naudos praradimas).

III. Išvada

Šio reglamento tikslas – pateikti atsakymą į problemas, kurių vis dažniau kyla piliečiams ir pilietėms, nusprendusiems pasinaudoti Europos Sąjungos suteikiama laisvo judėjimo teise, skyrybų atveju siūlomais sprendimais užtikrinant teisinį tikrumą ir tam tikrą lankstumą.

Būtina, kad Europos Sąjungos piliečiai turėtų galimybę naudotis visomis pilietinėmis teisėmis, kurias jiems suteikia ne tik jų gimtoji šalis, bet ir valstybė, suteikusi jiems pilietybę, bei valstybė, kurioje jie gyvena. Bet taip pat svarbu, kad jie galėtų naudotis teisėmis, pagrįstomis Bendrijos *acquis* ir išvardytomis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.